

HIDROTEHNIČKI OBJEKTI I OKOLIŠ (5. dio)

prof. dr. sc. Božena TUŠAR, dipl. ing.

Pri gradnji hidrotehničkih sustava čiji je cilj višenamjensko iskorištavanje česti su sukobi interesa, čak i kada nisu u pitanju međudržavni ugovori, jer u okviru višenamjenskog korištenja svi zainteresirani neće uvijek imati zajednički cilj i iste potrebe pa će zauzimati drugačije stavove. Kompromisno rješenje i međusobni dogovor uvijek trebaju dovesti do rješenja problema tako da se zadovolje dvije ili više sukobljenih strana. Primjer takvog spora je sukob Mađarske i Slovačke oko sustava hidroelektrana na Dunavu pod nazivom Gabčíkovo - Nagymaros.

Zajednički projekt višenamjenskog iskorištavanja slovačko-mađarske dionice Dunava između Bratislave i Budimpešte počeo se realizirati još davne 1950. godine, izradom studija i provođenjem istražnih radova za budući sustav hidroelektrana Gabčíkovo - Nagymaros (il. 1). Taj zajednički projekt trebao je riješiti višegodišnje probleme, odnosno:

- zaštititi područja Podunavske nizine od katastrofalnih poplava kakve su bile 1954. u Mađarskoj i 1965. godine u Slovačkoj
- poboljšati plovnost na međunarodnom plovnom putu između (tadašnje) Čehoslovačke i Mađarske pa su vlade obje zemlje prihvatile preporuke Dunavske komisije o širini plovnog puta 180 m i dubini 3,4 m

- ublažiti utjecaje naftne krize iz 1973. godine iskorištavanjem obnovljivog energetskog potencijala Dunava
- stvoriti povoljne uvjete za sportove na vodi i rekreaciju okolnog stanovništva.

Osim tih razloga, prethodna gradnja brana na uzvodnim dionicama Dunava zaustavila je donošenje nanosa rijekom što je uzrokovalo značajnu eroziju korita nizvodno od Bratislave. Erozija korita Dunava u Slovačkoj je uzrokovala i sniženje razine podzemnih voda u priobalju, ali i ugrozila temelje mostova i drugih građevina duž obala. Te pojave su se trebale zaustaviti gradnjom sustava Gabčíkovo - Nagymaros, a time bi se omogućila i zaštita šuma i rukavaca od isušivanja te održavala nesmetana plovidba.

Ilustracija 1
Sustav Gabčíkovo - Nagymaros kako je danas izveden na slovačkoj strani

Pripremni radovi i uvjeti iz ugovora

Ugovor između tadašnje Čehoslovačke i Mađarske potpisan je 16. rujna 1977. godine, nakon što je izrađena zajednička projektna dokumentacija uz konzultacije najpoznatijih domaćih i stranih stručnjaka. Potpisanim ugovorom utvrđena je ravnomjerna podjela svih poslova i proizvedene energije. Oba dijela sustava trebala su činiti nedjeljivu cjelinu jer je zacrtane učinke moguće ostvariti samo realizacijom cijelog sustava zbog njegove veličine i funkcije, a posebice zbog toga što glavni objekti nisu pristupačni iz obje zemlje istodobno te čine zajedničko vlasništvo. Svaka je strana trebala biti odgovorna za dobru kvalitetu izvođenja objekata u okviru zacrtane podjele. Ugovorom je također bilo dopušteno da se vode Dunava prevedu na područje današnje Slovačke, bez promjene granične linije, pri čemu bi u starom koritu trebalo ostati zimi 50 m³/s, a tijekom vegetacijskog razdoblja 200 m³/s.

Sve promjene projekata dogovorene su na zajedničkoj radnoj skupini, a na osnovi tehničkih

i ekonomskih dokumenata predlagača. Sporovi su se trebali rješavati uz punomoć vlada koje su imale pravo osigurati dodatno istraživanje, studije, ekspertize i 'ad hoc' radne skupine stručnjaka. Ugovor su prihvatili parlamenti obje zemlje pa su oni imali važnost zakona.

Na zahtjev mađarske strane dodana su još dva članka ugovoru. Tako su listopadu 1983. radovi odgođeni za četiri godine (srpanj 1986. - srpanj 1990), a u veljači 1989. vrijeme gradnje Nagymarosa skraćeno je za 15 mjeseci.

Početak i razvoj sporova među ugovorenim stranama

U svibnju 1989. godine mađarska strana zaustavlja radove na Nagymarosu bez prethodnog upozorenja i uobičajene procedure. Unatoč dogovoru da će se radovi ipak nastaviti, u listopadu 1989. godine zaustavljaju se svi radovi na mađarskoj strani, a kao razlog navodi se 'prijetnja od ekološke katastrofe'. No, točan sadržaj 'katastrofe' mađarska strana nije nikada jasno iskazala ni znanstveno dokumentirala. Prijedlog Čehoslovačke da obje ugovorene strane zajedno zatraže pomoć od nekadašnje Komisije Europske zajednice (CEC, današnja Europska komisija) nije prihvatila Mađarska. Tri dogovora vladinih delegacija u travnju, srpnju i prosincu 1991. godine nisu dali pozitivne rezultate jer je mađarski parlament opunomoćio vladu samo za poništenje ugovora i za dovođenje područja u prvobitno stanje.

Vještačenja nepristranih stručnjaka iz tvrtki Expertize Bechtel Environmental i Hydro Quebec International, a kasnije i izvješće neovisne radne skupine CEC-a potvrdili su da svi ekološki

utjecaji mogu biti svedeni u prihvatljive granice i da nema razloga za odgodu gradnje. Svaka godina odlaganja uzrokovala je na slovačkoj strani goleme gubitke i to samo u vrijednosti neproizvedene energije, dok su ukupni gubici bili još veći.

Privremeno rješenje na području Slovačke

Da bi se spriječile značajne ekonomske i ekološke štete, tijekom 1992. godine započinje se ostvarivati nova varijanta rješenja u kojoj se nalazi već izgrađena vodna stepenica Gabčíkovo, obodni nasip visine 5 - 7 m i duljine 11 km, kojim se akumulacija ograničava samo na Slovačku te novi objekti na lokaciji Čunovo koji trebaju zamijeniti branu na lokaciji Dunakiliti.

Dovršena vodna stepenica Gabčíkovo sagrađena je prema prvobitno zamišljenom projektu, a sastoji se od brane sa strojarnicom, dvije prevodnice, dovodnog i odvodnog kanala te akumulacije Hrušov čiji je volumen za 1/3 manji u odnosu na planiranu akumulaciju Hrušov - Dunakiliti. U drugoj fazi izgrađena je mala hidroelektrana Čunovo, koja služi za ispuštanje biološkog minimuma u staro korito Dunava, središnja brana s tri otvora koji omogućavaju evakuaciju povećanih velikih voda iz akumulacije i propuštanje leda te pomoćna prevodnica za sportske brodove.

Prva faza novog rješenja puštena je u pogon u listopadu 1992. godine, nakon čega je uslijedilo djelomično punjenje akumulacije i kanala te započela proizvodnja električne energije na HE Gabčíkovo (il. 2).

U srpnju 1993. godine postignut je dogovor o iznošenju problema pred Stalni arbitražni sud u Haagu. No, spor do danas još nije razriješen. ■

Ilustracija 2
Pogled na objekte
HE Gabčíkovo danas

